

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТІВ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ З МАСОВИМИ ЖЕРТВАМИ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ

Мішалов В.Д.,¹ Герасименко О.І.,² Зарицький Г.А.,¹ Петрошак О.Ю.,¹ Войченко В.В.,³ Шевчук М.М.⁴

Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика¹

Донецький національний медичний університет ім. М. Горького²

Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи³

Львівське обласне бюро судово-медичної експертизи⁴

Резюме. У статті викладені актуальні питання щодо організації роботи судово-медичної служби при визначенні причини смерті, виду й механізму утворення ушкоджень, ідентифікації осіб, часу настання смерті та інш. в умовах надзвичайних ситуацій з масовими жертвами людей в Україні.

Ключові слова: судово-медична експертиза, ідентифікація, масова загибель людей, надзвичайні ситуації.

Актуальність дослідження визначається збільшенням за останні роки в Україні випадків техногенних катастроф: руйнація внаслідок вибуху газу для опалення житлових будинків у Дніпропетровську, Львові, Євпаторії, значні за обсягом аварії в шахтах Донецької і Луганської областей, авіакатастрофи у Львівській (Скнилів), Донецькій області та багато інш. і обсягів судово-медичних досліджень відповідно до масової загибелі людей.

Отже, наявним є щорічне зростання в Україні надзвичайних ситуацій техногенного характеру. У переважній більшості випадків вони зумовлені: - значним прогресуючим зносом основних виробничих фондів, які сягають у деяких галузях виробництва до 80 - 100%; - зниженням професійного рівня працівників; - відсутністю або низькою якістю контролю виробництва; - зниженням рівня техніки безпеки.

Масова загибель людей в умовах надзвичайних ситуацій зумовлює необхідність проведення відповідного обсягу судово-медичних досліджень для

встановлення причини смерті, виду й механізму утворення ушкоджень, ідентифікації осіб, часу настання смерті та інш. (Е.С. Тучик, 1993; Пашинян Г.А., Тучик Е.С., 1994; Ю.П. Гедыгушев И. А., 2000; Лопатин Д.А., Юдина Н.Г., 2000; Кузин А.Н., 2006). Виконання цих досліджень, за наявності чисельних людських жертв, нерідко стикається як зі значним обсягом ушкоджень на трупах загиблих, що зумовлює втрату ідентифікаційно-значимих ознак до 15% від загальної кількості загиблих (Д.Г. Балдин и соавт., 1997), так і з відсутністю потенційних можливостей деяких регіональних (обласних) бюро судово-медичної експертизи, зумовлених недостатністю кадрів, умов збереження трупів, лабораторного (у тому числі і ДНК) обладнання (О.П. Сухін і співавт. 2008). Слід наголосити, що в Росії ще з 2000 року створені організаційні і науково-методичні принципи медико-криміналістичної ідентифікації в умовах надзвичайних подій з масовими людськими жертвами (Щербаков В.В., 2000), накопичений досвід ідентифікаційних ДНК-досліджень (Ракитин В.А., Волков А.В., Корниенко И.В., 2005) та створені алгоритми комп'ютеризованого аналізу молекулярно-генетичних даних для вирішення завдань ідентифікації особи в умовах подій з масовими людськими жертвами (Щербакова Е. В., Щербаков В. В., Иванов П. Л., 2005).

Досвід із практики під час проведення робіт з усунення наслідків трагедії по вулиці Мандриківській м. Дніпропетровська у 2007 р. виявив наступні конкретні недоліки, що заважали чіткій роботі судово-медичних експертів: 1) правоохоронними органами належним чином не була забезпечена охорона місця трагедії, постійно заважали роботі сторонні люди та родичі загиблих; 2) відсутніми були елементарні умови проведення огляду трупів загиблих - хоча б імітований намет, оснащений освітленням, столом для розміщення відеофототехніки, валізи експерта, наявних окремих пакетів для цінностей, документів; 3) ідентифікація трупів невідомих осіб у переважній більшості випадків проводилась на місці трагедії. Родичі померлих на той час знаходились у тяжкому психологічному стані і на місці події з ними не працювали психологи. Тому вони не були готові бачити скалічені тіла.

Траплялись випадки втрати свідомості навіть у чоловіків. Цьому можна було б запобігти, шляхом проведення організації впізнання у присутності медичних працівників та психологів з демонстрацією на моніторі комп'ютера (ноутбука) особливих прикмет, цінностей, або других речей потерпілих, які могли мати важливе значення для ідентифікації загиблих. Навпаки - позитивна реалізація вказаного підходу була здійснена Ростовською судово-медичною бригадою (РФ) при ідентифікації жертв авіакатастрофи пасажирського літака ТУ-154 у Донецькій області (2006 р.), в результаті якої загинуло 170 осіб. На ідентифікацію прибуло, принаймні, в двічі більше осіб ніж загиблих і всім їм необхідно було переглянути сотні фотографій, що вимагало наявності відповідної техніки і фахівців. Такі обставини потребували певної кількості психологів, лікарів невідкладної допомоги, лікарських засобів, питної води тощо. Результатом діяльності Ростовської судово-медичної бригади було попередження «стихійного опізнання» шляхом створення умов самостійного ознайомлення родичів загиблих із зібраною ідентифікаційною інформацією на комп'ютерах (Клевно В.А., Панов А.Е., 2007). Автори у своїй публікації наголошували, що особливо важливим у подібних ситуаціях було позбавлення родичів необхідності опізнання загиблих безпосередньо по останкам їх тіл, а одним із суттєвих недоліків в ході опізнання було несвоєчасне і не належне оформлення українськими експертами вилучення від трупів ідентифікаційно значимих об'єктів – прикрас, фрагментів одягу, документів і т.п. Саме це створювало певну плутанину при ознайомленні родичів із зібраними даними і негативно впливало на роботу слідчих.

Окрім цього, як показав вітчизняний досвід експертної роботи при ідентифікації жертв авіакатастрофи пасажирського літака ТУ-154 у Донецькій області, має місце певна відомча роз'єднаність між МНС і судово-медичною службою. Існуючі нормативні документи: «Методические рекомендации по идентификации личности в случаях авиационных происшествий» (Хоменок В.П., 1978), «Правила медичного розслідування авіаційних подій» (Андреев В.Л. і співавт., 1995), «Руководство по медицинскому расследованию

авиационных происшествий» (Клюев А.В., Артемов В.Н., 1986) та деякі інші, стосуються переважно авіакатастроф і не у повній мірі відповідають сучасним особливостям проведення ідентифікації осіб в умовах надзвичайних ситуацій. Зокрема, в них відсутніми є: - обґрунтування потреб експертних кадрів (витрат часу на одну ідентифікацію в зазначених умовах), - критерії оцінки кваліфікації експертів, що допускаються до цієї роботи, - система підготовки кадрів (Сухін О.П. і співавт., 2008). Тобто – стандартів, що являють собою такий варіант вирішення типової задачі, який дозволяє отримати максимальну ефективність і якість при мінімальній витраті сил та матеріальних ресурсів за умов дотримання прийнятих вимог безпеки та охорони навколишнього середовища.

Під стандартом прийнято розуміти сукупність критеріїв, що окреслюють межу між припустимою і неприпустимою якістю (Якубовяк В., 2002; Heidemann E.Y., 1999). До цього слід додати, що у теперішній час в медицині використовуються такі види стандартів (Гайворонский В.С., 2000; Мьльникова К.С., Кричигин В.И., Индейкин К.Н., 1993; Волков А.И., 2000): 1) стандарти на ресурси, які містять вимоги до рівня кваліфікації медичного персоналу, нерухомості, обладнання закладів та матеріалів; 2) організаційно-методичні стандарти, що передбачають вимоги до організації служби, використанню матеріально-технічної бази охорони здоров'я; 3) технологічні стандарти, що регламентують процес надання лікувальної допомоги, проведення досліджень та заходів; 4) медико-економічні стандарти, що визначають обсяги лікувально-діагностичних заходів та їх вартісну оцінку. В судово-медичній експертизі подібні стандарти відсутні взагалі і нагальною є необхідність їх створення на основі сучасних інформаційних технологій (Минцер О.П., 2004).

Отже, незважаючи на наявність викладеного в работах В.В. Томилина, С.С. Абрамова (1999), В.В. Томилина, В.Н. Звягина, В.В. Щербакова (1996), В.В. Щербакова (1996, 1998, 1999) системного характеру ідентифікаційних завдань незалежно від причин, що призвели до масової загибелі людей, на сьогодні можна вважати відсутнім наявність системного підходу до вирішення

проблеми ідентифікації осіб, який би включав нормативно-правові, науково-методичні, організаційні і технологічні аспекти ідентифікації. Кількість публікацій по даній проблемі обмежена, вони поодинокі і в Україні (Сухін О.П. і співавт., 2008), і в Росії (Ардашкин А.П., Юдина Н.Г., 2005; Кузин А.Н. и соавт., 2006; Бадардинов Е.А., Зимина Л.А., Исаев Ю.С., 2006). Серед них переважають окремі провідомлення про досвід роботи судових медиків в ході ліквідації різних надзвичайних ситуацій, або вони є спробами розробки організаційних і науково-методичних заходів ідентифікації осіб, що загинули в умовах надзвичайних ситуацій з масовими жертвами людей. З цих повідомлень видно, що така діяльність часто носить імпровізований характер і супроводжується нераціональним використанням наявних ресурсів, недостатньою ефективністю роботи судово-медичних експертів (Е.С. Тучик, 1993, Яковлев Д.Ю., 2002),

Висновки

Таким чином, для подолання наявних недоліків і проблем організації судово-медичних заходів в умовах надзвичайних ситуацій з масовою загибеллю людей необхідно:

1. На основі нових інформаційних технологій розробити стандарти на ресурси, організаційно-методичні, технологічні та медико-економічні стандарти, що дозволить отримати максимальну ефективність і якість при мінімальній витраті сил та матеріальних ресурсів;

2. Поетапно створити на базі крупних бюро СМЕ регіональні відділення медико-криміналістичної ідентифікації особи (наприклад, у Києві, Донецьку, Одесі, Львові), до завдання яких входило б виконання всіх дій з огляду місця події з масовою загибеллю людей, вилучення речових доказів біологічного походження тощо;

3. Опрацювати заходи щодо оперативного прибуття на місце події з масовою загибеллю людей фахівців галузі судової медицини та забезпечення їх відповідним обладнанням та засобами (транспорт, одяг, засоби санітарно-

гігієнічного захисту, цифрові фотоапарати, комп'ютери, холодильники тощо), а також передбачити питання щодо харчування та забезпечення питною водою;

4. Необхідно терміново підготувати та затвердити у визначеному порядку методичні рекомендації щодо дій фахівців галузі судової медицини в зоні масової загибелі людей та взаємодії їх зі слідчими, рятувальниками та лікарнями з невідкладної допомоги;

5. Провести відповідну підготовку судово-медичних експертів з метою оволодіння ними методики роботи в зоні масової загибелі людей;

6. Опрацювати відповідні інформаційні технології щодо ідентифікації осіб із зони масової загибелі людей та реконструкції події за характером ушкоджень;

7. Передбачити методику забору матеріалу та зберігання його з метою виконання генотипоскопічної експертизи.

Література:

1. Ардашкин А.П., Юдина Н.Г. К методике организации судебно-медицинских работ по идентификации личности в условиях чрезвычайных ситуаций с массовыми человеческими жертвами // Судебно-медицинская экспертиза. – 2005. - № 1. - С. 32-25.

2. Гедыгушев И. А. Организация судебно-медицинского обеспечения при стихийных бедствиях и технологических катастрофах // Сборник докладов межведомственной конференции «Интеллектуальные ресурсы регионов России на рубеже тысячелетий».- Ярославль. – 2000. – С. 40-42.

3. Клевно В.А., Панов А.Е. О взаимодействии бюро СПЭ Ростовской области (РФ) и Донецкой области (Украина) при ликвидации катастрофы пассажирского самолета ТУ-154 в августе 2006 г. // Материалы международной конф. «Актуальные вопр. Сотрудничества судебно-медицинских служб государств-участников СНГ». – Минск, 29 мая-1 июня 2007 г. – С. 33-36.

4. Пашинян Г.А., Тучик Е.С. Судебно-медицинская экспертиза при крупномасштабных катастрофах. – Москва, 1994. – 136 с.

5. Heidemann E.Y. The contemporary use of standards in health care // WHO. - 1999. – 67 p.

Проблемные вопросы организации работы судебно-медицинских экспертов в условиях чрезвычайных ситуаций с массовыми жертвами людей в Украине

Мишалов В.Д., Герасименко А.И., Зарицкий Г.А., Петрошак А.Ю., Войченко В.В., Шевчук Н.Н.

Резюме. В статье изложены актуальные вопросы о необходимости организации судебно-медицинской службы при установлении причины смерти, вида и механизма образования повреждений, идентификации лиц, давности наступления смерти в условиях чрезвычайных ситуаций с массовыми жертвами людей в Украине.

Ключевые слова: судово-медицинская экспертиза, идентификация, массовая гибель людей, чрезвычайные ситуации.

Problem questions of organization of work of medico-legal experts in the conditions of extraordinary situations with the mass victims of people in Ukraine

Mishalov V., Gerasimenko A., Zarickiy G., Petrochak A., Voithenco V., Chevtchuk N.

Resume. In the article актуальные questions are expounded about the necessity of organization of medico-legal service at establishment of reason of death, kind and mechanism of formation of damages, authentication of persons, to the remoteness of offensive of death in the conditions of extraordinary situations with the mass victims of people in Ukraine.

Key word: ship-medical examination, identhiphication, death of people, extraordinary situation.